

szerepet kapnak. Ezek kifejtése persze sokkal inkább tanulmányok, mint recenziók feladata, ám annyi bizonyos, hogy ezzel az Ady-versek globális történelme olyan különös történelmekre oszlik szét, amelyek az életmű egyes pontjait is képesek különféle történeti folyamatok felől értékelni. A Szegedy-Maszák Mihály által *Mallarmé* verseszményéhez közelített és H. Nagy Péter által külön tanulmányban elemzett 'A fekete zongora' a két említett szempont textualizációjaként is olvasható. Az első versszakban az asszertív azonosítások („Ez a fekete zongora.”) révén létrejövő központi szimbólum nem támogatja a mimetikus olvasást. A fekete zongorához nem tárgyi, hanem a vokalitás, a hangzóság jellemzői társulnak, a hangot értelmező hallás csak grammatikai értelemben képez szubjektumot. A második versszak a hang befogadásának a fentiekkel ellentétes képzeteire épül. A legelső kép, amelyik a hangot a fej zúgásának képével hozza kapcsolatba, megőri a hang folyamatos „értelmezetlenül értelmezendőként” való élénk állítását, és olyan módon antropomorfizálja azt, hogy minden érdeke a szubjektum belső világára redukálódik. A vers tehát a szimbólumképzés horizontján hozza létre azt a figyelemreméltó esztétikai értéket, amely kiterjedt recepciójában és a kiváltott éles vitákban ölt testet. A vers ugyanakkor a létrehozott összetett szimbólumot a szubjektum belső világára vonatkoztatja vissza, ezáltal a vers befogadhatóságát, melynek szerkezetét a lírai én horizontja képezi meg, radikálisan leszűkíti.

Az 1912 és 1914 között született versek a lírai én szempontjából összetettebb képleteket teremtenek, ez a praxis azonban a versek képrendszerének leegyszerűsödésével jár együtt. Talán innen eredeztethető, hogy sem a bevett Ady-kanonba, sem ebbe a kötetbe nem kerültek be ebből a korszakból eminens szövegek. Anélkül, hogy elhamarkodott következtetéseket vonnánk le, megkockáztatható: a közeljövő Ady-olvasásának egyik tétje, hogy ebből a lírai én történelme felől tekintve kiemelkedő korszakból sikerül-e olyan szövegeket találni, amelyek kanonizálhatók.

Jegyzet

(1) Anonymus Kiadó, 1997

(2) Anonymus Kiadó, 1998

KABDEBÓ Lóránt – KULCSÁR SZABÓ Ernő –
KULCSÁR-SZABÓ Zoltán – MENYHÉRT Anna
(szerk.): *Tanulmányok Ady Endréről. Újraolvasó.*
Anonymus Kiadó, Bp, 1999.

Palkó Gábor

A magyar irodalom orosz olvasmányai

Hányatott sors jutott a szöveggyűjteménynek. Rossz csillagzat alatt született. 1992-ben meglehetősen gyér figyelem irányult az orosz témájú kiadványokra. Az az időszak azonban az agyonhallgatott orosz művek felszínre kerülésének kora is, valamint a nyíltan politikai pikantériájú kiadványoké. Hol helyezhető el az orosz irodalom magyarországi fogadtatásának skáláján Kámán Erzsébeték gyűjteménye?

A nagy alakú, russzisták körében a sorozat többi része alapján ismerős zöld kötetről mindenesetre úgy kezdtem írni, hogy tudni lehetett: valahol megrekedt, s halomban várta jobb sorsát. A könyvesboltok, jegyzetellátók nem rendelték meg halmozottan hátrányos helyzete miatt; orosz, drága, tehát kockázatos. Különösen bosszantó, hogy általában a

könyvtárak polcairól hiányzik. Gyakran konstatáljuk: nagy kár, hogy formálissá, gyakorlatilag nemlétezővé vált a kötelesspéldány-rendszer.

Egy, a russzisták körében ismert sorozat, az „Orosz írók magyar szemmel” 5., máshonnan nézve 3. tagja a kiadvány (ugyanis két fordításgyűjtemény is megjelent a sorban). A részben változó szerkesztőgárda a magyar recepció időbeli felosztása alapján tekint évtizedek óta az orosz nyelvű irodalomra s kisebb részt a kultúrára is: filmre, színházra, képzőművészetre. Több ízben kimondott elvük a sokszínűség bemutatása a magyar fogadtatásban; teret engednek a különböző szemléletek, iskolák eredményeinek. Sajnos, az utóbbi rendezőelv azért valósult meg olyan felemásan, mert nem volt, nem is igazán lehetett abszolút a minőségi mérce. A könyvnek megközelítőleg felét bizony majdhogynem olvashatatlan írások teszik ki. A szerkesztők többször jelzik is, hogy csak „jéltől” válogattak pártos írásokat. Ma olvasva azonban, nem kételkedve abban, hogy valóság a szomorú arányok, túlzottnak tűnik a mennyiség is. Még nem jött el az ideje annak, hogy bizonyos dolgozatokat érdekességként kezeljünk, úgy vélem, egyelőre tanulság nélküliek s szerencsére ingerküszöbünket messze el nem érőek, használhatatlanok az ilyen anyagok. Negatív önismeretünket mélyítik.

Vagy túl elhamarkodott ez a kép, ez a beállítás? A kötet elolvasása utáni általános benyomást talán némileg enyhítheti az utólagos elmerülés a részletekben. Így mindenestre kitapinthatóbb, hogy többnyire tényleg még mindig a „jobbak” kerültek be a válogatásba. *Lukács György* írásai is, aztán *Holló András* 45-ös cikke, melyben megemlíti mások közt *Belijt*, *Kuprint*, *Andrejevet*... S keserű mulatságnak *Szent-Györgyi Albert* valóban tragikomikus szovjet útirajza. *Tiszay Andor Szerapion*-testvéreket bemutató kis írása is rálátást enged az „útítársakra”, az akkor még megengedő irodalompolitikának köszönhetően. Valószínűleg az arányokat tükrözi, a könyvben mégis nagyon sok a *Solohov*-méltatás. *Füst Milán* átélés-centrikus regényrecepciója szerint „a művészet arra való, hogy intenzív látomásokat keltsen...” Sodró lendületű esztétizálásának árama félresodorja Dosztojevszkijt, akinek hamisságai, gyengeségei, mondja, zsákutcába vitték a közízlést az egész világon.

Révai József kioktatásaiból is jut hamarosan, melyeket politikai beszéd követ arról, hogy mit tanulhatunk a szovjet irodalomtól. Felüdülés *Kassák* őszinte felháborodása abból az alkalmából, hogy *Gorkijt* állítják elé példaképül. „Elmondtam nekik, hogy Gorkijnak mi volt a véleménye a bolshevikokról, hogyan értelmezte hatalmi mámorukat, hogyan vádolta meg őket rombolással, rablással, gyilkolással.” A történet szépséghibája könnyen kitalálható: természetesen az, hogy naplójegyzete ugyan 1955-ös keltezésű, de csak az 1987-es Újhold-évkönyv jelenteti meg.

Milyennek látja az orosz irodalmat a magyar író, esszéista, tudós, hat-e valamilyen módon kultúránkra az értékes orosz irodalom is, hogyan reagálunk sajtószerszerűségére? Másfelől: érezhető-e bizonyos progresszív, európai mércével is értéket képviselő szellemi, elméleti irányzatok elsajátításának törekvése hazai közegünkben?

Kérdéseim, úgy vélem, aktuálisak, s bár az irodalomtudomány eredményeire történő reflektálást nem tűzi ki maga elé célul a könyv, de nem határolja el magát attól: közöl ilyen jellegű szövegeket is. „Magyar szemmel...”, mondja a cím, s hamar kitűnik, hogy író, fordító, irodalmár s mások szeme is szóba jöhet, ami természetesen széles körű válogatást s tarka végeredményt jelez. Adott tehát egyféle válogatás, amelyet – s azt gondolom, nemcsak az éppen szóban forgót, hanem minden mostanság megjelenő hatást közlő, közvetítő szöveggyűjteményt – érdemes lenne a fenti kérdések alapján is szemlélni. Végzet nem érő, a tényeket faggató, méltán értetlenkedő – némileg rosszkedvű, hisz kevés eredményt hozó szakmai beszélgetések témái ezek „oroszosok” és „érdeklődők” (például más irodalom kutatói) között, talán nem csak a komparatista tanszékeken. Kényes kérdés egyfelől, hogy mit vettünk át, mit értettünk meg – másrészt túl könnyű is, ha mindent a politikára fogunk: „nem engedték..., ellenkező szelek fújtak...” Mégsem lehet egyköny-

nyen napirendre térni afelett, hogy az évtizedekkel ezelőtti Jugoszláviában sorozatban jelentek meg a fordítások mind a vallásbölcseleti ezüstkor, mind az orosz formalizmus szerzőitől.

A most szemlélt kiadvány célja természetesen nem az elemzés, értékelés, a tanulságok megtalálása, hanem a dokumentumok közzétevése, amelyek megfelelő támpontokat nyújtanak a feltételezett kutatóknak, értékelőknek.

Nagy öröm a *Németh László*-íráskor sora. Ő az egyik legértőbb, alapos, széles látókörű méltatója a klasszikus orosz irodalomnak és regisztrálója az „orosz szellemnek”. Lássuk csak, hogy mennyire nem elfogultan teszi ezt! „A század orosz irodalmának hatalmas ereje, hogy módszere mindig általános egyetemes, sosem gubózik valami romantikus provincializmusba, színhajszolásba. (...) Azonban akármennyire biztosítva volt is ez a nagy irodalom az olcsó hetvenkedés ellen, a század második felében erőt vesz, rejtett, nemesebb formában, de annál hatalmasabban – s épp a legnagyobbaknak – rajtuk is a nacionalista elfogultság. (...) A németek nemzeti ressentiment-jukban sosem tudták ilyen hatalmasán vádolni az alázat, áhítat, szeretet ősi reflexeit lebontó, a vallást elpusztító nyugati gondolkozást, mint Dosztojevszkij valamennyi művében. Az ő hivatása (jóslatok

„Diagnózisában Csehov is eljut oda, ahova a legnagyobb embergyűlölők: »Szép az Isten világa. Csak egy nem szép benne, mi magunk.« De a fogalmazás – a »mi magunk« – már részt vállal az emberek gyengéiből. (...) Ha egy szóval kellene Csehov vonzerejét jellemeznem, azt mondanám: az érett lélek társaságát élvezem benne.»

sorsa) a teljes embert a nyugati gondolkodás sorvasztó kicsinyességéből kiszabadítani.” „Tolsztoj inasaként’ és ‘Csehov levelei’-nek olvasójaként ilyen megállapításokra jut: „Életének harmadik szakában ez az egyensúly megbomlik. Ha van az erkölcsiségnek hiperfunkciója, amikor a tökéletesedésigény más életműködések rovására bontja meg az elért harmóniát, *Tolsztoj* öregkora alapján kéne leírni ezt az állapotot. A tökéletesség vágya nemcsak hogy nem éri be a művészettel, de összeférhetetlenné válik vele.” „Az ő jósa- ga valahol a részvét, a tapintat, az ízlés égtá- jai között helyezkedik el. A nagy emberismeret két ellentétes véglet felé viheti az embert: a kemény igazságszeretet, a művészi ábrázolás szabatosága s a mögéje rejtőző megvetés

felé: a francia regényekben erre volt hajlam, vagy az együttérzés, a gyengeség halk igazolása felé: ez volt az orosz irodalom egyik újdonsága.” „Diagnózisában *Csehov* is eljut oda, ahova a legnagyobb embergyűlölők: »Szép az Isten világa. Csak egy nem szép benne, mi magunk.« De a fogalmazás – a »mi magunk« – már részt vállal az emberek gyengéiből. (...) Ha egy szóval kellene *Csehov* vonzerejét jellemeznem, azt mondanám: az érett lélek társaságát élvezem benne.” *Karamazov*-olvasatában pedig éppen a krimiszerű elemek elhelyezésének izgalma kap helyet – s a mellékalakok antropológiai revelációszám- ba menő hitelessége nyűgözi le. (*Pilinszky* irtóztató kitörési pontot regisztrál a regényben, hitetlenség és hit, Iván és Aljosa szükségszerűen befejezhetetlen párbeszédében. A gyerekek és Isten ártatlanul kiontott vére az a titokzatos botrány, melynek láttán a lázadás eltörpül, s az ember térdre eshet, mint „*Dosztojevszkij* vagy *Karamazov Aljosa*, amikor egyedül maradt Istenével.”) *Németh László* szellemtörténeti módszerrel, nagy érzékenységgel helyezi el az orosz irodalmat mind a nyugati, mind a közép-európai kultúra kontextusában. Az 1962-es *Tolsztoj*-emlékkönyv darabjai közül hadd idézzem *Mészöly Miklóst*: „*Dosztojevszkij* művei előbb kerültek a kezembe, mint *Tolsztojé*. (...) Úgy érzem, ennek a sorrendnek az érvényessége később se billent meg bennem. Bár azt a termékenyítő ellentétet, ami az ő kétfajta látás- és viszonyulásmódjuk közt van – s amit a születő, modern regény útkereső feszültségében is bőven ott találunk, egyre inkább a leg-

időtállóbb útravalónak tekintem. (...) (Tolsztojnak) Elsősorban tárgyias és konkrét érzékelése ébreszt nosztalgiát bennem, s az a nyugodt magabiztosság, amivel a történések és jelenségek horizontális felmérését részesíti előnyben – anélkül, hogy egy másik út sejtelméről valójában lemondana, illetve lebeszélne. S éppen ez a rendkívüli benne.”

Érdekes *Lengyel József* „Háború- és béke”-megközelítése, többek között a pontosan érzékelt kétfővárosúság jelentéseinek számbavétele miatt is: „A hivatalnok-főváros hozza a határozatokat, de hogy ezekből az orosz életben mennyi lesz valósággá, az Moszkvában dől el – az érzelmek, egyéni és népi szenvedélyek ősi városában. (...) Tudta-e Tolsztoj, hogy a pétervári estély a moszkvai névnap ellenpontja?” (Ezek az észrevételek amiatt is különösen értékesek számunkra, mert kivételes regisztrációi – a magyar recepcióra egyébként nem jellemző – szlavofil-nyugatos s az azzal némiképp analóg moszkvai-pétervári oppozíció tudatosulásának. Az orosz kultúrának e mitikus binaritás pedig meghatározó jelentőségű oppozíciója, melyet az irodalom is feldolgoz a maga eszközeivel.) Tolsztoj „mindent-tudását” több szerzőnk is felemlíti, így *Székeley János*, s ő azt is, mit nem tudott ez a kivételes író: „Az élet olyan teljes és eleven mását vagy inkább benyomását (vagy még inkább: »szuggesztióját«) tudta létrehozni szavakból, mint senki más *Homérosz* óta. (...) Mágiájának titka nem a nyelv, hanem a megfigyelés. Mindig rendelkezésre áll a látszólag jelentéktelen tapasztalat, amely egybevág az olvasó tapasztalatával; mindig megtalálja a közös képzeteket, amelyek benne is, az olvasóban is elevenek, s egyetlen pompásan eltalált, egyszerű szóval hívja elő, úgyszólván aktivizálja azokat. (...) Tudta, hogy milyen az ember.” S nem értett: a hatalomhoz. „Az újhoz sem értett, nem volt érzéke hozzá.”

Sükösd Mihály a „Klim Szamgin” világát méltatja, s a főhős életvitelét – *Camus* idegenétől eltérően – mint „ontológiai(t), vagyis a személyiség teljes létezésébe belehelyezett”-et jellemzi. A tragikus sorsú, – meleg hangú, jó szemű, érzékeny *Elbert János*nak is több írását olvashatjuk. Ezek élményszámba mennek. Elkántálja például az „Illyés-antológia” sajtós kánonná vált névsorát: „Babel – Pilnyak – Zosczenko, Gorkij, – Ilf-Petrov, Pausztovszkij, Tyihonov – Olesa – Ivanov, Grosszmann.” S még egyszer hadd szólhasson ő is Gorkij nagyregényéről, egy őszinte kérdés kapcsán, melyet hallgatótól kapott: „Miért nem olyan intellektuális a szovjet próza, mint a francia vagy az angol? (...) Azt hittem, az egzotikum jobban bizonyít. Andrej Belijt vittem be, a „Kotyik Letajev”-et, ezt a Joyce-i, prousti ízeget idéző csodálatos, amorfi, filozofikus, költői emlékezéssort a gyermekkorról. (...) Pedig az igazi intellektualitás izgalmát alighanem a „Klim Szamgin” adhatta volna.” *Fehér Ferenc* a prousti eltűnt idő keresésének metaforájával írja le *Ajtmatov* regényét, *Karancsy László* évfordulós Leonyid Andrejev-méltatása tömör, árnyalt. Jól ismertek mára a *Bulgakov*-regényt ismertető első lelkesült magyar méltatások, *Varga Mihályé*, *Féja Gézáé*. *Veres Péter* *Gogol* újraolvasásakor megérti az író páratlan teljesítményét az orosz fauna és flóra megjelenítésében, olvasónaplójának második része viszont felejthető – elég sokat közöl tőle amúgy is a könyv. Találkozhatunk a kötet lapjain azonban *Konrád György* és *Nádas Péter* kiváló *Gogol*-tanulmányával is. Az első 1961-ből származik, immár klasszikussá vált. Az utóbbiból idézek, ugyanis kiváló érzékel tapint rá *Nádas* a *Gogol*-szakirodalom nagy kérdésére: „A közepes, ami rögtön kivételessé válik. Ami másrésről azt jelenti, hogy minden közepesnek ítéltető egyenlő a titkosan kivételessel, hiszen kivételességét nem vélt vagy valódi furcsaságától nyeri...”

Sinkó Ervin „Töredékek nagy költője, Iszaak Emmanuilovics Babel” című remek írásában olvashatjuk: „Nem ítélni, hanem – borzadó csodálattal – nézni és látni akar.” *Könczöl Csabától* fontos írást találhatunk az avantgárdról, s ezzel függ össze a másik érdekesen provokatív darab is: *Csernisevszkij* „rehabilitációja”. *Latinovits Zoltán* szuggesztív portrét ad a „forradalmár clown, erőszakosan humanista” *Voznyeszenszkij*ről. *Csoóri Sándor* pedig vázolja a „jeszenyinesen kockázatos és kihívó világot, amelyben ő egyszerre lehetett duhaj és gyengéd...” *Almási Miklós* tanulmánya magas színvonalon írja le

Rasputyin „élj és emlékezz”-ét a bűn nélküli bűnhődés, a tudatregény kategóriáival. A fordítói észrevételek közül tanulságos *Lator László* megállapítása *Blokról*: „Prózai írásaiban, leveleiben elképesztően mesterkéltnek tetszik a hites és hűtlen felesége vagy más nők köré szőtt mitológia. De a költőnek, a verseknek nyomban elhisszük az emlék és jelenlét, képzelet és valóság, lázas érzékiség és önként vagy kényszerűen vállalt aszkézis villámló pólusai közt átsuhanó Szépséges Hölgyet, Mennyei Rózsát, ismeretlen Asszonyt, Havas Leányt. (...) Igaziak, igaziak az orosz táj képei.” Regisztrálja Blok stílus- és szemléletváltását összhangban társadalmi nézeteivel, elvárásaival, a ’Tizenketten’ mártírium felfogásával.

Jaguztin László pontos definiálással, klasszifikációval és értékeléssel szolgál az úgynevezett falusi prózáról: „... jelentéseiben és hatásaiban legnyitottabb irányzatát a filozófiai töltésű művek, a konkrét történes konfliktusain túlelmelkedő érvényű megoldásokat sugalmazó alkotások képezik. Tulajdonképpen nem is falusi prózáról lehet beszélni a szó igazi értelmében, hanem az ember természetközelségének a fontosságáról, illetve ennek az orosz embertudatbani funkciójáról. Az Európa (Nyugat, civilizáció) és Oroszország

*„Prózai írásaiban, leveleiben
elképesztően mesterkéltnek
tetszik a hites és hűtlen felesége
vagy más nők köré szőtt
mitológia. De a költőnek, a
verseknek nyomban elhisszük
az emlék és jelenlét, képzelet és
valóság, lázas érzékiség és
önként vagy kényszerűen
vállalt aszkézis villámló
pólusai közt átsuhanó
Szépséges Hölgyet,
Mennyei Rózsát, ismeretlen
Asszonyt, Havas Leányt. (...)
Igaziak, igaziak az orosz táj
képei.”*

(Ázsia, természetesség) két évszázadra visszanyúló intenzív dilemmájában az orosz saját utat az elrontott civilizálódás, a természetesség, a természetiség megőrzésének akarása és keresése jellemezte és jellemzi. (...) Kezdetben a(z) (...) ivanovi és pilnyaki miszticizáló és a prisvini, pausztovszkiji romantizáló, a leonovi filozófáló felhangokkal, később, a hetvenes évektől pedig egyre inkább a példázat, a kitágított humanizálódás szándékával.” Ide kívánczik *Török Endre* tanulmánya, az ’Egy XIX. századi dilemma történetéhez. Teremtény-elv és felvilágosodás’ című írás is.

Spiró György elragadtatottan ad számot *Tinyanov* regényének, ’A követ halálá’-nak hatásáról: „... lehetetlen, magába szív, nem ereszt, gyomorszájba vág. (...) Metropolisok és vad szirtek, európai tudatú vadak és ázsiai álmoságú leigázottak humánuma sűrűsödik

az odavetett lapokon, egymást nem értő kultúrák csapnak össze, belülről látjuk az expanziós hatalom és a leigázandó, vonzó világ pszichológiáját, a reneszánsz bőségű, tudatosan töredékes, Shakespeare dramaturgiájára emlékeztető kaotikus rendben.” *Kántor Péter* pedig a *Platonov*-fordítás kritikájában az író és művét is mélyen értelmezi, a Teremtés és az Apokalipszis egyidejű ábrázolásának fogva föl a ’Kotlován’ (magyarul: ’Munkagödör’) című regényt.

Mint érzékelhető volt, sok-sok korlátozás és engedmény fogja rugalmas, – elasztikus keretbe Kámán Erzsébeték vállalkozását. Az alapellentmondásokat nem sikerült feloldaniuk; például a tudományos és a könnyedebb hangvételi, mindenféle más műfajú írások együtt közléséből adódó feszültséget. Monografikus vagy összefoglaló jellegű munkákból, terjedelmi okokból, nem közölnek részleteket. A tanulmánykötetek némelyikéből azonban igen. Bibliográfiával szolgálnak mindezek kompenzálásául. Az azonban korántsem teljes.

A könyv már jóval szélesebb körét fogja be a magyarországi russzisztikának, mint az előző verzió, az 1987-es, két kötetes (1945–1980) jegyzet, s nem teljesen a 10 évnyi hosszabbítás okán. Érdekes változáson, nyitáson megy át a koncepció; a szerkesztők által

az irodalompolitikai folyamatra használt „olvadás”-metafora az ő kiadványukra is érvényes valamelyest. *Nyíró Lajos*nak más cikke kerül be, megjelenik a szerzők közt másokkal egyetemben *Dukkon Ágnes*, *Fejér Ádám*, *Kovács Árpád*, *Szilárd Léna*, *Szóke Kata*-*lin*. Nem lehetett könnyű kiválasztani az egyes szerzőt igazán jellemző s a kötet kompozíciójába is leginkább illeszkedő írást, talán nem is sikerült minden esetben. (Gondok itt például *Balassa Péter*re, *Hetesi István*ra, *Hamvas Bélára*. A közölt írások mind igen jók, de e szerzőknek is vannak még jellemzőbb szövegeik. Esetleg többet is vállalhattak volna némelyiküktől? Balassa Péter közismert méltatásai az orosz irodalomról például a bibliográfiában sem említettek meg. A kötetben közölt, a kettős látás fogására mint sejtelmessé tevő technikára rámutató *Okudzsava*-tanulmánya is nagyon szép, pontos.) S vajon alapos konzultáció előzte meg mindig az illető szerzővel az adott cikk kiválasztását? *Szilágyi Ákostól*, örömkünre, két írást olvashatunk, köztük a már „alapmű”-nek számító *Paszternak* objektív lírájáról; *Fried Istvántól*, *Hahn Annától* semmit. A kötet a magyar nyelvű publikációkra korlátozódott, ami érthető is, s igazán nem róható fel a szerkesztőknek, hogy ezzel az elvvel is szűkülnek kilátásaik. Szerencsés feloldásnak találok például azt, hogy az egyik leginkább orosz nyelven publikáló kutatónak, *Kovács Árpádnak* két fontos, meghatározó magyar nyelvű írását: *Anyegin*-tanulmányát s eszmélésregény-modelljét sikerült közölni.

Az általam felsorolt nehézségek, szempontok közül soknak tudatában volt a szerkesztőgárda, s az egyes fejezetek előtti bevezetőben reagálnak is a lehetséges vitapontokra – illetve tesznek alapvető összehasonlító jellegű megjegyzéseket. Megemlítik például, hogy a *Lotman*-iskoláról végre nem maradtunk le, hogy az orosz irodalomtudomány eredményei jórészt nyugati közvetítéssel jutottak el hozzánk, hogy számos irodalmárunk publikál külföldi lapokban (de ennyiben maradnak), hogy mely időszakban látott napvilágot egy-egy jelentős könyv, monográfia. Közlik *Gáldi László*, *Nyíró Lajos*, *Voigt Vilmos* elméleti irányokra reflektáló írását. Az utóbbtól idézek: „Az orosz formalizmus a szó igazi értelmében befejezett irányzat. Eredményei, hatása azonban világszerte megtalálhatók, a mai szovjet irodalomtudományban is. A magyar irodalomszemléletben azonban csak elvétve és töredékesen bukkantak fel az orosz formalisták elgondolásai. Szakmai tanulmányok ugyan foglalkoztak munkásságukkal, de szélesebb körben elért visszhang nélkül.” Iskolapélda értékű *Péter Mihálynak* egy formalista verselemzés tanulságait hagyományos irodalomtörténeti eszközökkel kibővítő elemzése.

Ha az orosz irodalom magyar fogadtatását mérnénk, egyik legfontosabb ismérvként a fordításokat vennénk szemügyre. Itt természetesen másról van szó, azonban az egyes bevezetők talán jobban kitérhetek volna arra, hogy melyik periódusban mit fordítottak jellemzően.

A kiadvány, kicsit leegyszerűsítve, egyre olvashatóbb, értékesebb és „tudományosabb” is lesz, ahogy haladunk benne az oldalak-évtizedek mentén. (Ez nem vonatkozik természetesen a Németh László-szerű géniuszokra.) Nagyszerű fejezet a Helikon szimbolizmus-számából származó két tanulmány, *Nagy István* és *Szilárd Léna* írásának újraközlése. De miért hiányoznak mindenünnen a korábbi formalizmus és avantgárd-számok? (1) S miért kellett még 1988-ra is „becsempészni” egy lehangoló, kellemtelenül anakronisztikus hangú *Illés László*-írást többek közt arról, hogy *Illyés Gyula* milyen jól látta a szovjet eredményeit?

A kötet szerkesztői lefűjják a port jónéhány kicsit feledésbe merült írásról, újraközölnek agyonolvasott s fénymásolatban folyamatosan használt folyóiratanyagokat, s néhány kiváló összehasonlító elemzéssel is szolgálnak, többek közt *Szóke György*, *Kámán Erzsébet* tollából. Szerencsés megoldásnak tartom, hogy a kötet szerkesztője saját írásai közül éppen Németh László recepció-olvasatát közli, ezzel is kifejezésre juttatva, úgy vélem, demonstrálva ideális, optimális koncepcióját könyve feladatáról.

Nehéz meghatározni, hol és mit kellett, lehetett volna másképp tenni, milyen szer-

kesztői elvek váltak volna termékenyebbé. Átfogóbb, a problémákkal inkább szembenéző bevezető tanulmányokra lett volna szükség? (Például a többjelentésű szovjet terminus tisztázására?) Az biztos állítható, hogy a tarkaság kellemesebb, méltányolhatóbb lett volna, ha bővebb, tisztább szempontú bibliográfia egészíti ki a válogatás – akkor inkább vállalható, s ki igazán nem is kerülhető – esetlegességét. Hogy kerül a 687. oldal tetejére, a „Szovjet szerzők irodalomtudományi, esztétikai művei Magyarországon 1971–1988” fejezetbe például több memoár, arcképvázlat, „Az orosz irodalom kistükre” és „Az orosz vallásbölcselet virágkora”? Igazán szerepelhetnének külön rovatban az orosz tárgyú folyóiratszámok a bibliográfiában, hiszen a fogadtatásról ezek az ünnepi – a nem évfordulós értelemben! – anyagok, különszámok mindennél többet elmondanak, s igen jó minőséget képviselnek. Lenne hát minek örülnünk... Maradva még a bibliográfia nem egészen világos szempontjainál: a néha egészen igényes recenziók, a kötetek elő- és utószavai nem kaptak helyet (bár a kötet közöl belőlük), de több tanulmánykötet sem, s a leggyertelműbb az önálló tanulmányok foghíjassága. Vajon minőségi szelekció érvényesült, vagy a szerkesztők nem tartották igazán fontosnak e részét munkájuknak? A jegyzetváltozat még közölte a bibliográfiai előfordulást is a névmutatóban, a könyv már nem, hasznos lett volna, ha az a gyakorlat marad meg.

Egyetemi segédanyag, fontos szövegekkel is szolgáló s némileg dezinformáló, el-elragadó tarka olvasmány, majdnem az ismeretlenség homályában. Egy lépcső ön- és orosz kultúraismeretünkben, melyre, ha csorba is kissé, rá lehet lépünk.

Jegyzet

(1) Helikon 1966/1–2. sz., 1987/4. sz. és 1978/1–2. sz.

KÁMÁN Erzsébet – SIMON Mária – KIS PINTÉR Imréné – JUHÁSZ Terézia: *Orosz írók magyar szemmel V. Az orosz és a szovjet irodalom fogadtatásának válogatott dokumentumai 1945–1990*. Szerk.: KÁMÁN Erzsébet. Tankönyvkiadó, Bp, 1992.

V. Gilbert Edit